

TESTĂRI PAREMIOLOGICE ÎN TREI SATE DIN VRANCEA

Gheorghe Geană

În cercetarea antropologică de echipă*, desfășurată de mai mulți ani asupra unor comunități rurale tradiționale din Tara Vrancei, am simțit nevoie de a ajunge la o tipologie psihologică în care să se reflecte nu numai decit gradul dar în orice caz modalitatea grupurilor umane respective de a se adapta la nișa antropogeografică¹ ce le cuprinde. Tipurile obținute urmău a pune totodată în evidență posibila omogenitate sau, dimpotrivă, eterogenitate a populațiilor din zonă, asemănările și deosebirile de la un sat la altul în privința unor parametri de ordin psihocultural. În acest scop am recurs la un instrument de elaborare proprie. E vorba de un *chestionar-test* elaborat după modelul chestionarelor de *orientări valorice*. Chestionarul nostru se compune dintr-un set de 80 de enunțuri, cuplate însă două cîte două după criteriul opoziției de conținut. Opoziția enunțurilor este sugerată chiar de așezarea lor în pagină: stînga/dreapta, între ele fiind situată o scară de valori cu trei trepte. Avind în vedere că marea majoritate a subiecților cuprinși în esantioane sunt indivizi puternic impregnați de mentalitatea tradițională — viețuind, practic, în structurile încă tradiționale ale satului românesc de azi —, am dat chestionarului un conținut *paremioologic*. Cum bine se știe, paremiologia este acel domeniu al folcloristicăi care se ocupă de studierea proverbelor. Pornind, deci, de la această acceptiune generală, am alcătuit chestionarul din proverbe și zicale românești. Avantajul obținut pe această cale este dublu: pe de o parte se atinge *maximum de accesibilitate* la subiecți, pe de altă parte aplicarea chestionarului devine un sondaj în *filosofia colectivă* a populațiilor cercetate.

Cîteva intrebări fundamentale se ridică în acest punct; fără a răspunde la ele nu se poate trece mai departe. *Există o filosofie populară?* *Dacă există, atunci cum se manifestă ea?* Si, în sfîrșit, *cum poate fi ea cercetată?*

Răspunsul la prima întrebare, care le antrenează și pe celelalte două, nu e deloc simplu, cum ar putea părea la prima vedere. Vasile

* Mulțumiri călduroase și aici, în pagina tipărită, colegilor Matei G. Crăciun și Cristiana Glavec, pentru generosul ajutor oferit în diverse etape la realizarea prezentului articol.

¹ Întrucât conceptul curent de „nișă ecologică” ar putea fi interpretat limitativ, doar ca spațiu natural-geografic, socotim mai potrivit aici pe cel de „nișă antropogeografică”, care include chiar prin denumire și componenta umană a spațiului.

Pârvan, de pildă, contesta omului comun, trudit de munca lui zilnică, orice propensiune metafizică. „Viața omenească e, în generalitatea ei, lipsită de ginduri”, afirma Pârvan, continuind apoi: „Conceptia despre lume” a omului obișnuit nu e nici etică, nici estetică, nici religioasă, ci naiv utilitaristă; poporul e prin instinct hedonist; «dumea» lui și «plăcerea» lui sint factorii capitali ai vieții lui sufletești². Singurele prijejuri care trezesc în sufletul omului din popor dispoziția filosofică ar fi momentele de suferință, de nenorocire — în primul rînd moartea.

Un mod mai nuanțat de a rezolva problema este acela conform căruia nu există propriu-zisă filosofie populară, deoarece „...în cultura tradițională valorile filosofice apar indiscernabil legate de alte valori culturale, într-o structură sincretică”³; pe de altă parte, însă, se acceptă că: „... întrebări și reflectii pe teme legate de nașterea și ale cătuirea lumii de locul omului în lume, de justificarea binelui și a răului etc. nu lipsesc din cele mai însemnante creații folclorice, din legendele cosmogoniei populare, din balade ca *Miorița* sau *Mesterul Manole* etc.”.

Antropologic vorbind, diferența între *gindirea conceptuală* și cea *pre-conceptuală*, între *filosofia de sistem* și cea *difuză*, sau între *filosofie și protofilosofie*, își estompează tăria. Aduse în sfera antropologiei culturale ca știință a comportamentului uman, atât gindirea conceptuală cât și cea preconceptuală (cele trei diferențe anterioare fiind în fond ipostaze ale uneia singură) apar ca forme egal evaluable de *comportament ideatic*. Egala îndreptățire a celor două forme de gindire se intemeiază pe funcția lor comună: integrarea armonioasă a omului în cercurile existenței — în cosmos, în natura imediat înconjурătoare, în societate. Punctul de vedere disociativ intră de altfel în contradicție cu sine insuși, din moment ce acceptă existența literaturii populare, de asemenea a artei populare, dar nu și pe aceea a filosofiei populare. Mai mult decât atât, aşa cum a dovedit Paul Radin, chiar în sunul populațiilor zise „primitive” pot fi întâlniți moraliști sau filozofi veritabili, gata oricând a enunța maxime, a schița sisteme de moralitate, ori a se lăsa în voia unor subtile discuții filosofice care să-i arate capabili de formularea unor principii generale în termeni abstracți și logici⁴.

Se înțelege, deci, că răspunsul nostru la prima întrebare ridicată anterior nu poate fi decât afirmativ: filosofia populară există. Am atins, de asemenea, în treacăt, și problema ipostazelor acestela. Pe noi, însă, în cercetarea noastră, nu ne-au interesat mitologia și legendele, ci forma în care filosofia populară se infățișează în expresia ei cea mai concentrată: paremiologia. Proverbele sint cea dintâi filosofie a unui popor și, deși dimensiunea lor filosofică primează față de cea literar-estetică, ele nu au fost pînă în prezent studiate tocmai sub aspect filosofic⁵.

² Vasile Pârvan, *Memoriale*, în volumul *Scrieri*, ediție îngrijită de Alexandru Zub, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 458.

³ Ion Goian, *Valorile și sensurile filosofice în cultura populară tradițională*, în *Istoria filosofiei românești*, vol. I, ed. a II-a, București, Edit. Academiei, 1985, p. 66.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Paul Radin, *Primitive Man as Philosopher*, New York, Dover, 1957, p. 229–256 și 275–291.

⁶ Dintre lucrările românești mai recente dedicate proverbului ca gen folcloric menționăm: Cezar Tabarcea, *Poetica proverbului*, București, Edit. Minerva, 1982; Constantin Negreanu, *Structura proverbelor românești*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983 și Gabriel Gheorghe, *Proverbele românești și proverbele lumii românești*, București, Edit. Albatros, 1986.

Proverbele sunt adecvate și fructuoase pentru o cercetare de felul celei inițiate de noi și pentru motivul că filosofia încapsulată în ele este o *filosofie practică*. Un provreb se naște ca o concluzie a unei experiențe de viață, fie ea dulce sau amară. Dar viața se află într-o continuă curgere – atât viața biologică (trecerea de la o vîrstă la alta, spre exemplu), cit și viața socială (trecerea de la o epocă la alta). Formulele paremiologice pot reflecta asemenea schimbări. Un proverb precum: „Apa trece, pietrele rămân” poate fi vechi de cînd lumea, dar „Bine-i la oraș, dacă ai argați la țară” reflectă relația mai nouă de dependență în care se află tinerii plecați la oraș față de familia lor de orientare, rămasă în satul de baștină.

În funcție de scopul (deja enunțat) al cercetării (o tipologie psihologică reflectind modalitatea de adaptare a omului), metoda urmată a fost aceea folosită de obicei în studiul valorilor, combinată cu tehnica psihologică de tip test. De obicei, în asemenea investigații se recurge la o baterie de teste, după aplicare urmărindu-se corelarea rezultatelor. Noi am preferat un chestionar-test cu deschidere multiplă, care să dea o imagine mai cuprinzătoare a mentalității grupurilor umane cercetate. Metoda și tehnica, în conjuncție cu o materie ideatică de ordin filosofic, au imprimat cercetării un caracter mixt, *psihofilosofic*. Nota psihologică nu se reduce însă numai la aportul adus de *metodă și tehnică*; nota psihologică survine și din faptul că filosofia investigată este o *filosofie vie, trăită*.

Dintre cuplurile de tipuri antinomice către care deschide chestionarul folosit menționăm: fatalism/activism, introversiune/extraversiune, accentul pe inceputul unei acțiuni/accentul pe sfîrșitul ei, strategie bazată pe prețuirea lucrului mărunt/strategie bazată pe trecerea peste el, ritm lent cu premeditarea acțiunii/ritm iute cu spontaneitate etc. Primele două cupluri de antinomii le-am socotit principale, în jurul lor se grupează toate celelalte. Cuplul fatalism/activism reflectă un anumit mod de adaptare a omului la macrocosmos, la întreaga fire în general, precum și în particular la noul cauzal în care el, omul, se vede angajat cu sau fără voia sa. Celălalt cuplu antonomic de bază – introversiune/extraversiune – reflectă adaptarea la mediul proxim, la lumea terestră, de fapt la mediul social-uman. Într-adevăr, nu se poate vorbi de intro-/extraversiune față de natură; relația aceasta este prin excelență una psihosocială. Astfel, cele două dimensiuni principale ale investigației de față – filosofia și psihologia – se regăsesc în structura de bază a chestionarului folosit.

Chestionarul-test a fost aplicat în trei sate: Soveja, Tulnici și Negrilești – grupate, toate, în partea de nord-vest a Vrancei. Primul pare a se fi constituit ca așezare în sec. al XVII-lea, printr-o roîre de populație muntească din zona Muscel. Celelalte două sunt vechi așezări răzăsești. Viața economică a populațiilor cercetate poartă specificul mediului montan: creșterea vitelor, muncă la pădure, agricultură moderată. Unele diferențieri de la sat la sat se pot distinge; le vom menționa, întrucât ocupările și formele de organizare economică – prin felul în care modeliază relațiile interindividuale din lăuntrul fiecărei așezări – se dovedesc relevante pentru psihologia și mentalitatea oamenilor. În această ordine de idei, e de reținut că negrileștenii sunt renumiți ca păstori, iar sovejenii și tulnicenii au o recunoscută tradiție în exploataările forestiere. Soveja este un sat cooperativizat; un mic C.A.P. există și la Tulnici; în schimb,

la Negrilești vechea proprietate privată a rămas neatinsă. Din punct de vedere al omogenității demografice, Soveja prezintă un ridicat procent de endogamie (91,0 în perioada 1901–1980), care a scăzut foarte brusc (în pînă la 57,5) în ultimii ani. Statutul de „izolat” al acestui sat se vădește a fi fost doar provizoriu, fiindcă populația respectivă s-a arătat foarte receptivă la stilul modern de viață. Endogamia cea mai joasă se întâlnește la Tulnici : 60,9 în perioada amintită. Negrileștiul, cu o endogamie sub cea de la Soveja dar constant ridicată (81,4 între anii 1901–1910 și 79,4 între 1971–1980), se infățișează drept satul cel mai tradițional din cele trei ⁷.

Vom expune, acum, rezultatele investigației noastre în punctele ei principale, acelea privitoare la tipurile antinomice *fatalism/activism* și *introversiune/extraversiune*. Decantarea răspunsurilor s-a făcut după trei criterii : *satul, grupa de vîrstă și sexul* subiecților. Eșantioanele s-au ridicat la cîte 150 invidizi (bărbați și femei) din fiecare sat.

I. Complexului problematic *fatalism/activism* i-am subsumat patru cupluri de enunțuri (fiecare cuplu alcătuind un item) care ni s-a părut că, prin strînsa lor înrudire de conținut, pot pune în evidență o tendință, o orientare (spre una ori spre cealaltă dintre alternative). Redăm cele patru itemuri intocmai după aranjarea lor în chestionar, cu numărul de ordine și cu scara de valoare dintre enunțuri :

9 Ce ție seris in frunte ț-i-e pus.	— — —	Soarta și-o face omul zi de zi ceas de ceas.
10 Năravul din timp luat e ușor de vin- decat.	— — —	Năravul din fire n-are lecuire.
12 Omul vrednic se cu- noaste după viță, ca pomul după sămîntă.	— — —	Pomul se cunoaște după roade, iar omul după fapte.
18 La un dram de minte trebuie un car de noroc.	— — —	La un dram de noroc trebuie un car de minte.

În general vorbind, am procedat astfel încît răspunsurile la chestionar să se coreleză între ele (cîte două-trei-patru), dar nu după direcții paralele (stînga cu stînga, dreapta cu dreapta), ci după traectorii neregulate, spre a evita formarea în mintea subiecțului a unui stereotip. În cazul complexului problematic *fatalism/activism*, răspunsurile se coreleză astfel : $9_1 + 10_3 + 12_1 + 18_1$ pentru fatalism și $9_3 + 10_1 + 12_3 + 18_3$ pentru activism (1 = opțiune stînga, 3 = opțiune dreapta, 2 subînțelegîndu-se a reprezenta opțiunea intermediară).

a. Acestea fiind zise, distribuția procentuală a răspunsurilor *pe sate* este redată în tabelul 1 (evident, la itemul 10 am adus indicele din dreapta

⁷ Pentru date social-economice și demografice mai amănunte asupra acestor sate, vezi Gheorghită Geană, *Modernizare și deschidere demografică în zona Vrancei*, în „Visitorul Social” nr. 2, 1985, p. 149–156.

în stînga și invers) :

Tabelul 1

	Nr. item	Fatalism	Echivocitate	Activism
Soveja	9 . . .	34,0 . . .	24,0 . . .	42,0
	10 . . .	40,0 . . .	12,7 . . .	47,3
	12 . . .	4,7 . . .	18,7 . . .	76,6
	18 . . .	21,3 . . .	31,3 . . .	47,4
	Media . . .	25,0 . . .	21,7 . . .	53,3
Negrilești	9 . . .	36,7 . . .	13,3 . . .	50,0
	10 . . .	47,3 . . .	12,0 . . .	40,7
	12 . . .	17,3 . . .	12,0 . . .	70,7
	18 . . .	22,0 . . .	22,0 . . .	56,0
	Media . . .	30,8 . . .	14,8 . . .	54,4
Tulnici	9 . . .	42,7 . . .	14,6 . . .	42,7
	10 . . .	42,0 . . .	10,7 . . .	47,3
	12 . . .	10,0 . . .	22,0 . . .	68,0
	18 . . .	16,7 . . .	23,3 . . .	60,0
	Media . . .	27,9 . . .	17,6 . . .	54,5

O primă observație ce se poate formula este că diferențele între mediiile procentuale ale celor trei sate la rubrica „Activism” sunt foarte mici și nesemnificative (53,3 – 54,4 – 54,5). Satele nu par să se deosebească între ele în privința inclinației către un determinism în care omului să-i revină un rol activ. Dacă e totuși să stabilim niște ranguri ale acestor medii procentuale, ele descresc în ordinea : Tulnici, Negrilești, Soveja. La rubrica „Fatalism”, ordinea rangurilor ar trebui, teoretic, să fie inversă. Practic însă ordinea e următoarea : Negrilești, Tulnici, Soveja. Faptul că sovejenii dețin rangul cel mai mic la această rubrică nu e de mirare : ca populație migrantă, ei sunt mai predispuși la dinamică, au resurse mai mari de adaptare. Dacă nu se află pe locul întâi la activism, pare să însemne că ei își păstrează aceste resurse în rezervă. Mai semnalăm, de asemenea, că la fatalism diferențierea între sate e sesizabilă și că rangul întâi deținut aici de Negrilești vine și el în concordanță cu firescul : sat de altfel mindru, cu case frumoase și oameni de toată isprava (conectați și ei la pulsul vieții moderne), Negrileștiul se remarcă totuși drept cel mai tradițional dintre satele cercetate de noi în zonă.

b. Nu mai puțin interesante sunt observațiile ce se pot face în legătură cu distribuția răspunsurilor *pe grupe de vîrstă*. Am considerat a fi semnificative în cercetarea noastră trei asemenea grupe : 18–30 ani, 31–50 ani și peste 50 ani.

Asadar, ce ne spun datele din tabelul 2 ? În primul rînd, că la toate vîrstele diferența cea mai mare între alternativele extreme 1 și 3 se realizează la itemul 12 („Omul vrednic se cunoaște după viață, ca pomul după sămîntă / Pomul se cunoaște după roade, iar omul după fapte”), anume : în favoarea alternativei activiste. Maxima și minima tot la același item se realizează, indiferent de categoria de vîrstă. Să nu fie acestea semne ale tendinței tinerilor de a se independentiza de familia tradițională, extinsă pe mai multe generații și punind preț pe prestigiul de neam ?

Gradul cel mai ridicat de fatalism, de credință în predeterminare, il atinge vîrsta de mijloc, iar cel mai scăzut (contrar așteptărilor) vîrsta a treia. Vîrsta de mijloc deține însă și procentul cel mai ridicat de echivocitate (19,8), realizat în principal la itemul 18, printr-o destul de bună cumpărire între noroc și minte.

Mai este interesant de semnalat că la itemul 9 („Ce ți-e seris în frunte și-e pus/Soarta și-o face omul...“) cota de opțiuni pentru predeterminare scade odată cu înaintarea în vîrstă; faptul e iarăși surprinzător, dar numai în primă instanță, fiindcă la urma urmei e destul de plauzibil ca pe măsură ce acumulează experiență de viață omul să-și asume această experiență din ce în ce mai mult ca fiind *a lui* (sau *și a lui*).

Tabelul 2

	Nr. item	Fatalism	Echivocitate	Activism
18–30 ani	9 . . .	43,2	10,2	46,6
	10 . . .	42,0	11,4	46,6
	12 . . .	4,5	11,4	84,1
	18 . . .	18,2	20,4	61,4
	Media . . .	27,0	13,3	59,7
31–50 ani	9 . . .	38,6	16,6	44,8
	10 . . .	45,2	12,7	42,1
	12 . . .	12,7	19,3	68,0
	18 . . .	21,2	30,5	48,3
	Media . . .	29,4	19,8	50,8
51–X ani	9 . . .	31,1	25,2	43,7
	10 . . .	38,8	9,7	51,5
	12 . . .	10,7	18,4	70,9
	18 . . .	18,4	17,5	64,1
	Media . . .	24,8	17,7	57,5

e. Un alt criteriu de distribuire a datelor este, aşa cum am afirmat, acela *al sexelor*:

Tabelul 3

	Nr. item	Fatalism	Echivocitate	Activism
Bărbați	9 . . .	30,9	16,3	52,8
	10 . . .	38,9	9,5	51,6
	12 . . .	7,9	15,9	76,2
	18 . . .	19,4	24,6	56,0
	Media . . .	24,3	14,6	59,1
Femei	9 . . .	46,5	18,7	34,8
	10 . . .	48,5	14,6	36,9
	12 . . .	14,1	19,7	66,2
	18 . . .	20,7	26,8	52,5
	Media . . .	32,5	19,9	47,6

După cum se poate constata din tabelul 3 și bărbații și femeile manifestă倾inție către ceea ce am numit „activism”, dar în proporții inegale. Femeile manifestă o tendință mai pronunțată spre fatalism decât bărbații; acestia se arată mai predispuși spre activism. Femeile realizează la primele două itemuri chiar o aplacare a balanței către fatalism, în timp ce la bărbați balanța inclină către activism la toate cele patru itemuri. Dacă ne gindim că fatalismul — în toate nuanțele particulare de predeterminare pe care îl imprimă cele patru enunțuri subsumate de noi (implacabilitate a destinului, ereditate, noroc) — presupune ca decisiv un factor *exterior* individului (divinitatea, strămoșii biologici, hazardul), în timp ce activismul plasează acel factor ca *imanent* individului, atunci avem premise suficiente să vedem în relativă倾inție feminină

către fatalism, atât că se manifestă ea, o nevoie latentă de a găsi sprijin în afara propriului eu.

d. În general însă, la acest grupaj de itemuri, tendința către activismul imanent domină la toate criteriile și se concretizează adesea în formulări ce poartă ele însele străluciri paremiotice („Soarta și-o face omul, și la bine și la rău”, „Degeaba ești din viață bună dacă nu muncești”, „Norocul se poate pierde, mintea niciodată” etc.). După aceste investigații în mentalitatea lor vie, vrâncenii nu par a fi atât de fataliști precum am fi fost îndreptățiti să ne așteptăm dacă ne gindim că ne aflăm în regiunea unde *Miorița* cunoaște cea mai largă circulație. Dar poate că nici păstorul din poemă nu e atât de resemnat precit s-a spus și s-a crezut.

E de la sine înțeles că imanentismul dezvăluit nu atentează la detronarea transcendentei — să nu uităm totuși că discuția noastră se desfășoară prin descinderea în orizontul mentalității tradiționale. Transcență rămîne acolo unde se află, dar rolul ei se rezumă la ceea ce specia-listii în studiul culturilor arhaice numesc „deus otiosus”. E un rol exprimat în chip original și de proverbul românesc „Dumnezeu îți dă, da-n traistă nu-ți bagă”. Aceasta închide o filosofie stenică, în care omului i se oferă doar niște elemente inițiale; restul, se împlineste prin strădania lui proprie.

II. Complexului problematic introversiune/extraversiune i-am rezervat alte patru itemuri după cum urmează:

32	Duci necazul mai ușor dacă-l spui la un prieten.	— — —	Oful din suflet nu-l poți împărți cu nimeni.
33	Minia de seară las-o pentru dimineață.	— — —	Focul varsă-l cind îți vine că-ti arde inima-n tine.
34	Ce ai la inimă să ai și pe limbă.	— — —	Acoperă oala să nu știe nimeni ce-ai pus la fierb.
35	Omul adevărat se cunoaște după cele din-tii vorbe, ca clopotul după sunet.	— — —	Nu cunoști un om pînă nu măñinci cu el o baniță de sare.

Înțimplător, modelul de corelare a răspunsurile la aceste itemuri, coincide structural cu acela din cazul complexului problematic fatalism/activism, adică: $32_3 + 33_1 + 34_3 + 35_3$ pentru introversiune și $32_1 + 33_3 + 34_1 + 35_1$ pentru extroversiune.

a. Să urmărim acum distributia răspunsurilor, întii *pe sate* (tabelul 4). După cum se vede, tendința spre introversiune este generală, impunindu-se în toate cele trei sate; ea este aproape egală la Soveja și Tulnici și net superioară la Negrilești. Ordinea rangurilor la această tendință e următoarea. Negrilești, Tulnici, Soveja. Nici de astă dată ordinea rangurilor la tendința opusă nu se inversează, căci extraversiunea urmează ordinea de rang: Tulnici, Negrilești, Soveja. Se repetă deci, aidoma situația complexului problematic fatalism/activism.

Rangul I la introversiune detinut la negrileșteni se poate traduce printr-un individualism mai accentuat, rezonant cu organizarea lor economică, ce întreține spiritul de competiție și de retractilitate. Maxima optională (74,7 — la Negrilești) o atinge enunțul 32_3 („Oful din suflet nu-l poți împărți cu nimeni”), iar minima (21,3 — tot la Negrilești) enunțul antinomic 32_1 („Duci necazul mai ușor dacă-l spui la un prieten”). Foarte

aproape însă (72,0 și respectiv 22,7) se află cuplul de enunțuri 35/35₁

Tabelul 4

	Nr. item	Introversiune	Echivocitate	Extraversiune
Soveja	32 . . .	58,7	12,0	29,3
	33 . . .	54,0	16,0	30,0
	34 . . .	54,0	15,3	30,7
	35 . . .	54,0	20,0	26,0
	Media . . .	55,2	15,8	29,0
Negrilești	32 . . .	74,7	4,0	21,3
	33 . . .	44,7	4,6	50,7
	34 . . .	58,7	6,0	35,3
	35 . . .	72,0	5,3	22,7
	Media . . .	62,5	5,0	32,5
Tulnici	32 . . .	57,3	8,7	34,0
	33 . . .	58,7	4,6	36,7
	34 . . .	52,7	9,3	38,0
	35 . . .	57,3	8,7	34,0
	Media . . .	56,5	7,8	35,7

(„Nu cunoști un om pînă nu măñinci cu el o banită de sare/Omul adevărat se cunoaște după cele dintii vorbe ca clopotul după sunet”).

b. Tot enunțul 32₃ intrunește maxima optională și în cadrul distribuției pe vîrstă, anume : la vîrstă intii (65,9) și la vîrstă a treia (62,1). La vîrstă a doua, maxima se realizează pe seama enunțului 35₃ (64,1), dar și la această grupă de vîrstă cota enunțului 32₃ se apropie foarte mult (63,3) de maxima realizată pe ansamblu (tabelul 5).

De la o vîrstă la alta, procentele enunțului 33₁ („Minia de seară las-o pentru dimineață”) urmează un crescendo (46,6 – 51,7 – 59,2), corelat cu un descrescendo (48,9 – 38,2 – 33,0) înregistrat la extraversiune de enunțul polar 33₃ („Focul varsă-l cind îți vine . . .”), ceea ce ar vrea să însemne că bătrinii își stăpinesc mai ușor starea de minie.

Tabelul 5

	Nr. item	Introversiune	Echivocitate	Extraversiune
18–30 ani	32 . . .	65,9	5,7	28,4
	33 . . .	46,6	4,5	48,9
	34 . . .	53,4	8,0	38,6
	35 . . .	56,8	9,1	34,1
	Media . . .	55,7	6,8	37,5
31–50 ani	32 . . .	63,3	7,7	29,0
	33 . . .	51,7	10,1	38,2
	34 . . .	59,1	10,0	30,9
	35 . . .	64,1	11,2	24,7
	Media . . .	59,5	9,7	30,7
51–X ani	32 . . .	62,1	11,7	26,2
	33 . . .	59,2	7,8	33,0
	34 . . .	46,6	12,6	40,8
	35 . . .	57,3	13,6	29,1
	Media . . .	56,3	11,4	32,3

La itemul 34, vîrstă a treia realizează cel mai mic procent de „acoperire a oalei” (fără ca nivelul opțiunilor să fie totuși prea scăzut : 46,6) și, corelativ, cea mai mare cotă de sinceritate : 40,8 (de fapt, acolo se creează aproape un echilibru, propriu în fond senectuții).

e. În sfîrșit, în succesiunea criteriilor, să completăm și aici tabloul cu distribuția răspunsurilor pe sexe (tabelul 6).

Datele statistice arată de astă dată că maxima la bărbați cade pe enunțul 32₃, iar la femei pe 35₃, dar enunțul 32₃ la femei se află în imediata apropiere (la 0,1 diferență procentuală) de maximă. Minima cade și la bărbați și la femei pe contrapartea maximel (enunțul 32₁, respectiv 35₁).

Tabelul 6

	Nr. item	Introversiune	Echivocitate	Extraversiune
Bărbați	32 . . .	62,7	6,7	30,6
	33 . . .	62,3	6,7	31,0
	34 . . .	52,8	9,1	38,1
	35 . . .	58,3	10,3	31,4
	Media	59,0	8,2	32,8
Femei	32 . . .	64,6	10,1	25,3
	33 . . .	39,9	10,6	49,5
	34 . . .	58,1	11,6	30,3
	35 . . .	64,7	12,6	22,7
	Media	56,8	11,2	38,0

d. *In general*, introversiunea este în chestionarul nostru un „mixtum compositum” de nuanțe sufletești dominate de prudentă, de teamă de a intra în gura lumii („Dacă-l spui — oful — se umple satul”, sau „...mai degrabă ride de tine” — cel căruia îți te confesezi adică), nuanțe întregite de stăpinirea de sine („Minia o lașă pe dimineață, dar n-o uiți !”) și de convingerea în incognoscibilitatea — sau, oricum, în adincimea — sufletului omenesc („Inimă de om nu poti cumpăra”). Pe de altă parte, extraversiunea topește laolaltă nevoia de confesiune („Te mai răcorești...”, „Mai primești o povăță...” — dacă îți spui necazul), dorința de autoconservare („Dacă îți în tine, crăpi !”, „De ce să nu dorm eu la noapte ?!”), sinceritatea („Să fii slabod la inimă...” etc.

★

Concluzia acestor comentarii succinte, de punere în temă, este că orientarea spre activism concordă cu aceea spre introversiune. Așa cum am precizat însă, activism inseamnă aici imanentă, încredere în forțele propriului eu. Rezonanța între activism și introversiune dobândește atunci o semnificație specială și anume: încredere în resursele proprii, dar stăpinirea și punerea lor în valoare după propria socotință. Activismul imanent și introversiunea joacă în fond rolul unor mecanisme de autocontrol și autonomie. Ele susțin niște tendințe caracteristice vrăncenilor prin tradiția lor răzeșească, iar sovejenilor prin însăși originea lor de oameni care au fugit de constringerea feudală.

În perspectiva ansamblului de aspecte urmărite prin chestionarul nostru, cele trei sate sint omogene în unele privințe, se diferențiază în altele. Negrileștenii etalează o notă în plus de fatalism, pe lingă cea de introversiune; tulnicienii de activism și extraversiune; sovejenii — din toate cîte ceva. În acest ultim caz, graiește mentalitatea omului foarte receptiv la stilul modern de viață, la care spiritul întreprinzător e însotit deopotrivă de viclenie, prudentă și înțelepciune.

Nu avem din păcate puțină de a compara aceste date de anchetă cu altele asemănătoare care să fi fost culese din aceleasi sate în urmă cu, să zicem, 50-60 de ani. Au fost oare vrăncenii mai fataliștii în trecut?

Credeau ei mai mult în predestinare? Erau mai deschiși față de semeni? I-au determinat cumva schimbările sociale să fie mai lucizi, să adulmece mai bine imprejurările, să-și reorganizeze opțiunile? Impactul unor modele instituționale și comportamentale noi, extranee, venite din sfera societății globale pot determina din partea unui grup uman o reacție de retractilitate, cel puțin la început. Să nu uităm nicii zbuciumul lor din trecut, pricinuit de procesul cu boierul Roznovanu, ca și neajunsurile provocate, în acest secol, de intruziunea societăților forestiere străine.

Rămine de văzut în ce măsură alte sate din zonă, sau din țară, manifestă tendințe similare ori disimilare.